

„Így is lehet élni”

Sára Sándor (1933–2019)

Mohi Sándor fotója

Sára Sándor (2017)

„Így is lehet élni. Szemlélődve” – mondta derűs egyszerűséggel Sára Sándor a Szerelmes földrajz portréfilmjében. Öregén, immár véglegesen megfosztva az aktív filmezés lehetőségétől. De nem az éberén tartó fényképezéstől és végképp nem a látástól, a létezés fegyelmétől. Mert ezt megőrizte az utolsó pillanatig. A kegyes halál jutalmát kapta érte.

Nekünk ő volt jutalom, hogy volt valaki, akinek képei segítettek lenni ebben a világban valahol: a mi otthonunkra, otthonosságunkra vezettek rá képei. Átitatta lelkünket azzal, ami mindig is ott rejtőzik, és ami mégis oly egyedi és egyszeri. Kora gyerekkorom Tisza-illatát és végtelen önfeledtségét érzem minden alkalommal, amikor a Sodrásban fürdőzőjeleneteit, a fröcskölő, évődő fiatalokat látom. Pedig oly egyszerű képek: szét-spriccelő fények és árnyak, csupa csillám és

sejtelem. Kiemelve a teremtő képzelet ősképeit a tudattalan isteni mezejéről csupán Kuroszava tudott ilyen intenzív, csak mozgóképpel tetten érhető párlatot teremteni a természetből. Sára Sándor lehetett volna a magyar Kuroszava, miként mestere, Szóts István is, de ezt idejében észrevették a magyar szellem börtönőrei, és kiszorították őket a nagyvászonról. Szóts és Sára élete példázza azt is, hogy miért nem jöhetett létre egy Andrzej Wajdához hasonló egységes, nagyívű életmű a magyar filmkultúrában (csak egy vége-hossza nincs, mind ideologikusabb plakátfolyam, lásd Jancsó). Hiányzott hozzá az erőteljesebben jelen lévő hazai társadalmi-politikai erő és az ezt előhívó és megtámasztó, valóban magyar szellemiség. Máig tapasztalható, ahogy quislingjeink megágyaztak a mozgóképpel bódító bűvészetnek. És a ma is létező lengyel filmszakmával szemben a sok deréktörő magyar kompromisszum jutalma a honi filmkészítő szakma szétszóratottsága lett. Ennek kivédéséhez nem volt elég pár karakán személyiség. A magyar mocsárt kiszárító szellemet csak hajlíthatatlan jellemek hozhatják létre. Amiben a Duna TV-vel rövid ideig úttörőmunkát végzett Sára Sándor, hogy innen gyorsan kiebrudalva majd azt is elmocsarassák.

Kívülről nézni csak fogcsikorgatva lehet Sára Sándor kiszorításának alávaló és pökhendi történetét, de Sára ezt is méltósággal viselte. Huszárosan. Mosolyogva igazságának és a sors fen-sőbbségének tudatában. Vagy még inkább azon a bugyuta nagyképűségen, amely azt hiszi, valaki lelkét elveheti. (Mennyire más világot képviselnek a mai kor sikongva követelőző nyikhajai.)

Mégis! Az életmű teljes. Minden filmkockája izzó fölmutatás. Csak játékfilmes filmtörténetünk lett csonka. Egy valódi, nagyívű, magyar mozgóképvilággal. Nélküle pedig a rálátással, a sorsunkra való ráébredéssel. Méghozzá pótolhatatlanul, mert a mozgóképvilág többszörösen

Janus-arcú. Nemcsak a születésétől fogva jelen lévő megdermesztett idejével és a tudattalanra való hatásával, hanem a mai életrendünket uraló szerepével is. És úgy néz ki, ez visszafordíthatatlan marad. Elmulasztottuk a filmet világossá tenni, lélekébresztővé emelni. Ebben is pótolhatatlannak az öregek, mert a mai életmódból már nem fakadhat eredendő látás. A napi mozgóképáratban felnőtt nemzedékek minden képe, azaz gondolata egyre inkább másodlagos eredetű. A kora gyermekkor puha szemlencséjébe egy rögzült, kész világ vésetett még a benne élő lélekformáló képzelet ébredése előtt. Készen kapott lenyomatokat égetünk a gyermeki szemekbe, visszaszorítva, megölve bennük a születendő – és megerősödve a lélek gerincét jelentő – imaginációt, képzeletet. Ami helyette az ifjabb korosztályokban megjelent: az kópia, szurrogátum. Tétova, homályos, szervetlen másolás. Nem más ez, mint lélekmérgezés, legtöbbször lélekölés. Ma már nem lehetséges egy kisközösség és egy természet látványán felnövő Sára Sándor, aki öregen is a tűz mellől réved az alkonyodó Káli-medencébe, vagy a hajnali vadászlesen mered a fől szálló ködbe hosszasan.

Egy teremtő ember megbéklyózásával kevésbé az ő sorsát rontják – a méltó alkotók felvállalják ennek az áldozatnak a terhét is –, a világosságot hozó Kép-zelettől megfosztatva egy nép lelkét ölik módszeresen. Ez a filmgyilkosok valódi bűne.

Mégis az életmű teljes. A „Krampácsolók” (Pályamunkások) munkadalától kezdve az utolsó rendezés, a Memento krisztusi áldozathozataláig, az élet gazdagságának a szenvedés mentén végigélt Sára Sándor-i lenyomata egyívű és tiszta. Még a látszólag nem filmszerű, ám alázattal felvállalt, órákon át beszélő Don-kanyart, Gulagot, Recsket, csángó sorsot... mesélő emberek mozgóképei is katartikusak. Mert mélyen átéltek.

Magamban összevettem életművét a látszólag szerencsésebb sorsú osztálytársáival,

az 1956-ban Amerikába menekült Zsigmond Vilmoséval. Sára volt a szerencsésebb: sokkalta több értékes filmet tudott készíteni az Ideológia világának rabságában, mint Zsigmond Vilmos a Pénzvilág rabságában.

Egy normális világban most a Duna TV hónapokig, folyamatosan leadná – főműsoridőben – az egész Sára-életművet. Mivel ez úgymond lehetetlen, ezért vegye elő mindenki, ahonnan tudja, ezeket az elementáris erejű mozgóképeket, és fűrössze meg lelkét e friss folyamban. Nézem a Tízezer nap híres jelenetét, ahol egy vashídon a lovak végtelen sora rohan (jobbról balra, tehát időben is visszafelé) az időtlen (vashíd nélküli) világba. Hasonlóan időtlenek a Szindbád búcsúbéli öregasszonyainak sötétből villogó szétszabdalt arcai is, a hazájáért haló huszár boldog-tüzes tekintete vagy az öreg hindu sármaszkja mögül villanó szemfehérje... és sorra mind, a tengernyi szenvedő, valódi emberi arc – egy démoni, mindinkább arctalanná váló korban. Hatalmas szerencsénk, hogy volt egy óriás tekintet, ki mindezt egybefogta.

Szerencsém volt, hogy utolsó évtizedeiben időnként közelről láthattam, hallhattam. Kevés beszéddel, csendes határozottsággal vágta el vitáink gordiuszi csomóit, egy bölcs törzsfőnök nyugalomával tette helyére a dolgokat. Nem láttam még művészt, aki ennyire nem félt volna a hatalomtól. Egyik legendás példája ennek és humorának is, amikor a Duna TV vezetőjeként megkapta a Horn-kormánynak a televízió felszámolására szólító rendeletét, és arra válaszként csak annyit írt: „Láttam.” Majd visszaküldve azt nem tett semmit. Eltartott, amíg a hatalom rájött, mi is van e gesztus mögött, és kisöpörte a Duna TV lényegét és azok őrzőit.

A 81. huszár – írta halálakor Léphaft Pál a délvidéki Magyar Szóban. Igen, huszáros, elszánt, tettekben élő, felelős férfiú. Ez volt a látása mögött. Egy elernyedte világban így is lehet élni. És még jobban az örök vadászmezőkön.